

A

**ZSIDÓK POLGÁROSODÁSA
OK- S CZÉLSZERŰ,**

VAGYIS

VÁZLAT A ZSIDÓK KÖZÉP- ÉS JELENKORI
HELYZETE, JELLEME S VISZONYAIRÓL.

RÓTH HERMANN,

PAPJELÖLT.

PESTEN,

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECHENASTNÁL.

1848.

Felséges Törvényhozó Testület!

Nem politicalai viszketegség vezérli tollam; nem kényelem-szülte elégedetlenség ösztönöz, hogy szóljak, hanem igen is százezerek nyomora, még pedig azon százezereké, kiket bár az előítélet kárhoztat, magamat hozzájuk számítani semmikép nem szégyenlem.

Zsidó vagyok, s mint olyan, illő, hogy szót emeljek hitsorsosim ügyében; hogy megmutassam, miszerint ha van valami szégyenítő e névben, az csak a középkor ferde iránya szüleménye; ha magunk viselete illetlen, annak egyedüli oka az, hogy nem jól neveltünk, hogy anyánk öléből eltaszítottunk, hogy atyánk gondunk nem viselő.

S mi ezt érezzük, tudjuk, sajnáljuk s fájlaljuk; de elszánt akaratumk javulni, dolgozni, izzadni s fáradozni!

Leborulva Felséged előtt esedezünk tehát: fogadd vissza saját édes fiaidat; helyezz vissza természeti jogunkba; s mi örömmel, szeretettel s áldozatra készen teljesítendjük magunk, anyánk s atyánk iránti kötelességeinket. Testvéreinkkel együtt munkálni fogunk, munkálni egész erőnkből az alkotmány épületének szilárdításán; érette s hazánkért vérünket ontani elsők leszünk, s törvényeinket védeni legfőbb s legszentebb föladatunk leend!

Vagyok s maradok hazám rendíthetlen hű s legalázatosabb szolgája

Róth Herman
papjelölt.

Bevezetés.

Előszót írni általában háládatlan munka, mert az ritkán talál olvasóra, de kivált e kis munka előtt szükségtelen is, mert hisz az egész nem egyéb, mint a zsidók irányábani teendők roppant halmazának indító szava; még is talán iránytűül szolgálhat a következő. Az álladalmak keletkezése okából, tényezőik fokenkénti fejlődéseiből s általában az ember természetéből kiindulva, azon tételt állítom föl, miszerint: minden álladalom maga iránti kötelességei legfőbbike a bevett idegen anyagot assimilálni.

Kimutatom aztán a keresztény világ ebbeli elmulasztását a zsidók irányában mind anyagilag, mind szellemileg, s ebből származtatom mindkettőnek egymás iránti szomorú viszonyait.

Végre kimondom okadatolt véleményem: miszerint ezen abnormis állapot gyógyszere nem más, mint eddigi okának teljes, de teljes elmozdítása.

A szerző,

Miután az Isten a mindenséget a' semmiségből előteremte, s a mi földünket is, úgy mint a többi világtesteket, felfüggeszté a kimérhetlen úrban láthatlan kötelékeken, szükségesnek látott – a holttermészetbe életet öntendő – arra olly lényt helyezni, melly teremtőjét, ezen mindenség alkotóját csodálva, maga magát értve, öntudattal szabadon kormányozza mind a lábai alá vetett földet, minden hozzá tartozó seregével a teremtményeknek, mind pedig önnön magát, szóval, olly lényt, melly felelős képviselője legyen e földön. S az ige megtestesült, akarván Isten, hogy legyen, s lőn; s az Isten képére teremtett ember szabadon rendelkezők a körébe eső minden élő s nem élő tárgyakról, szabadon, mint a hal a vízben. De mivel az emberi nem megsaporodtával az egyesek különféle ösztönei, s az azokból folyó szenvedélyek hordójuk egymás semmisítésére törének, az isteni lélek, az ész, s az ember kebelébe oltott kegyelet, azon természeti láncz, melly szüléket magzatokhoz, s viszont magzatokat szülék- s testvérekhez szorosban csatol, a patriarchiai viszonyosságot, a közös érdek s szabadság sikeresb

óalmazása s gyarapítása, a személy s vagyon biztosítása végett hozá létre. Ezen viszonyosság felölével le kelle ugyan vetnie az Istentől rá ruházott természeti szabadságot, mennyiben neki egy felsőbb hatalom parancsszabályai szerint élnie kellett, de eszénél fogva, melly vesztességének pótlatát az emiített czélban tanítá föltalálni, s melly azon elvet tünteté elébe, miszerint a szabadság fogalma nem attól tételeztetik fel, hogy az ember mindennel kénye kedve szerint vissza élhessen, hanem, hogy minden ember-illőleg korlátlanul élhessen – ismét szabadon érzé magát, s céljának meg is felelt. Több századok lefolyta után pedig részint az emberiség mindinkábbi szaporodottsága miatt, részint a főlebb-rugolt ösztönök kielégítése végett, mellyeket az Isten talán végetlen tökéletesbülés okáért ültetett az emberi kebelbe, több száz vagy ezer családból álló társadalmak keletkeztek, mellyeknek tagjait önnön szabta rendeletek s intézkedések kapcsa tartá össze, mellyeknek feje, egy vagy több, a tagok fölé azon okból helyeztetek, hogy azok iránt atyailag gondoskodják. A tagok azonban szabadon mozoghattak, s hatalmuk léptei csak akkor s annyiban korlátoltattak, mikor s mennyiben a közérdek s viszonyosság határit áthágták; s ez volt az emberiség arany korszaka, midőn még mélyen érezték, miszerint az emberi fogalom egyik tényezője, a szabadság vesztével, az ember megszűnik ember lenni, az Isten képét nem viseli, Istenhez föl nem emelkedhetik, vele nem érintkezhetik.

Így keletkeztek később az álladalmak különbéle formái, s az illető nép s kor nézeti, fogalmai s

igényeihez képest majd isten-, majd emberuralkodás, s ebből majd *democratia*, majd *aristocratia*, majd *republica*, majd *monarchia* alakult, s ezen utóbbi ismét majd korlátolt, majd korlátlan, mert a szabadság fogalma ép oly viszonyos – relatív – mint a jó vagy rossz, szép vagy rút fogalma, s e szerint némelly nemzetek csak akkor érzik magokat szabadon, ha szabadságuk a nihil de nobis sine nobis magasságon delel – culminai –, mások meg a szabadság ellentétének csak a rabszolgaságot elismervén, csak azt kerülik, mennyire tőlük telik, ezen határon belől a szabadság malasztját élvezni vélvén. Sok idő elteltével némelly nemzetek phisicai vagy morális határukat szűkebbnek találván igényeiknél, azokat vagy bővíték, vagy egészen elhagyva fegyverrel másokat szerzének. Így köszöntek be a háborúk, mellyek által egy nép a másikat vagy egészen tönkretette, vagy magában felolvasztá.

Ezen felolvasztás mindkettőre, a felolvasztó s felolvasztottra nézve egyaránt üdvös, ha ok- s célszerűen kezeltek; ellenben vészthozó fürgetegnek, tönkre tevő visszavonásnak, semmítő, dühös lázongásnak magvát hordja magában, ha avatatlan kéz bánik vele. Ezen felolvasztáson bukott meg Róma, szédül feje Törökországnak, emelkedik oly magasra a keleti óriás, tenyészik oly dicsően a nyugoti Neptunus, s határozódik el Magyarország jövődjéje.

Ezen felolvasztás, ismétlem, szintúgy használható talpköül a status-építészetben, mint szolgálhat botrányköül az álladalom megbukására. Nézzük tehát, hogyan háríthatjuk el az utolsó, s hogyan idézhetjük elő az első esetet. Itt a nyájas olvasó tü-

relmet csak egynehány alapvonás festésével fārasztandom.

A mondottakból, a mindennapi tapasztalatból, a vilāgtörténetből s az emberi, sőt az oktalan āllat természetéből kiindulva kétségbe vonhatlan, miszerint szabadon született ember, ha csak mostoha sors le nem nyugözé, szellemét, lelkét el nem korcsosítá, csak a szabadság élvezetében lehet boldog, lehet szelíd, vidám, lehet erős föltételében, törhetlen fājdalmában, mérsékelt győzedelmében; lehet mindenki iránt szeretettel, kegyelettel; lehet jámbor, nyílt, őszinte, erkölcsös; lehet ment minden káros szenvedélyektől s lehet mívelt, nemes, nagy s dicső; szóval: lehet ember a szó legszebb, legnemesebb, legistenibb értelmében. Ellenben foszd meg ettől, ő boldogtalan, dühös, majd levert, csüggeteg, magába zárkózott, minden mást gyűlölő, makacs, daczos, kegyetlen, boszúálló; sorsával ki nem békül, mert kün a természet zord, kopár, sivatag elötte, belől a lélek, az isteni lélek eltörpül, elsatnyul, elvész, mert reményt, vigaszt nem talál; a szív fenekén szenvedélyek dülnek, míg a dicső teremtés elvetemül, elfajtanodik, s ha csak szert tehet, felzendül, felbőszül, s mind magának, mind a társaságnak kimondhatlan kárt okoz.

Oh halhatatlan lény! mi lehet belőled, ha szabad, mi ha lebilincselve vagy!

Boldog Isten, micsoda ellentét! S valóban épen ezen elentét az, mi a nemzetek sorsát eldönti s mert annyival inkább vagy kevésbé növekszik vagy csökken azoknak bel- s külhatalmuk, mennyivel inkább vagy kevésbé méltányolják, gyarapítják s öregbítik alattvalóikban, gyarmatukban a szabadság érzetét;

így Istennel határos nagy s dicső embereket, vagy alávaló, korcs, gyáva nemzedéket nevelvén; így elébb-utóbbi enyészetük vagy emelkedésük magvát hintvén el.

A kérdésre felőleg tehát ezt mondjuk: Legyen minden ember szabad; zúzassék szét minden önkény, előítélet s emberi gyarlóságkoholta láncz s békó; mozdítassék el minden korlát; ébresztessék mindenkiben a szabadság érzete; ha elkorcsosult, eltörpült, annál inkább; ha hazáját elveszte, annál inkább, majd ő magát új helyzetében föltalálандja, legyen az bár eredeti hazája s nemzetisége határán kívül, ha csak az anyagi s szellemi jóllét határán belől eső; öntudatra, önbecsülésre ébredend, s ezen önbecsülés megtanítандja a múltat elfelejteni, a jövőért élni; s ezen jövendője öszkapcsolva levén az őt bekebelezte álladalomével, érdeke ugyanaz, hazája ugyanaz leendvén, melly a most már vele polgártársas nemzeté: ahoz hálás elismeréssel a tőle visszanyert szabadságért, tisztelettel, szeretettel simuland, avval egy közös eszmeért vivand, élend s haland. —

Mielőtt a második kérdésre felelnék, lássuk, mik azon tényezők, mellyeknek összege egy álladalom boldogságát teszi, mert hisz a szabadság nem egyéb, mint eszköz a boldogság, az anyagi s szellemi jóllét elérésére; s ezeknek kikutatására a félbeszakasztott fonalat vesszük ismét föl.

Az emberek, mint mondók, eleinte családi társadalomban éltek, gyermeki, egyszerű ösztönük s igényeik kielégítésére ezen kör még elég bő levén; de az isteni szikra lángra gyúlt; a lélek kibontakozik a természet bilincseiből; a bámulás, csudálás

sejtelemmé, majd tudattá vált; a szellem úr lőn a maga házában, érezvén, hogy nem a természet az ő ura, hanem megfordítva; hozzá nyúlt tehát előbb visszatartóztatva, félelemmel, tisztelettel, később bátran, férfiasan; s a leplet levonva, a fátyolt szel- lőztetve kincset talált, s azt hasznára fordítá; a mi- re őt előbb a külről izgatott ösztönnek – Moses el- nevezése szerint a kígyónak – a szemek által rá beszélnie kelle, azt ő később magából mérité, s él- vezé bátran a föld gyümölcsit; sejté, érzé, hogy meztelen, azaz, észrevéve, miszerint lehet, sőt kell a holt természetet kényelmére használnia, hogy abba életet öntsön; az ég esőt adott – a föld epedve várt keze munkájára, arcza veritékére, hogy Édenné válhassék, – hogy Isten akarata teljesüljön – így keletkezeti az ipar s földművelés!

Mondám, a csudálás sejtelemmé, majd tudattá lőn, igen: az emberiség ifjú korszakában kifejlet- len erejéhez mérvén a természet több ágazatainak roppant erejét, látván a szől dühét, a tenger villá- minak pajzán tánczát, az ég dörgését stb., előbb meg- dőbrent, majd leborulva imádtá mint megannyi is- teneket; de az ész később mind ezt bonczkése alá vévé; taglalt, elemezett, hasonlított, motozott, vizs- gált, próbált, keresett s talált, megvívott s győzött. Megtagadta tehát a természettől az engedelmességet, sőt nyerge alá vévé, lábai alá veté; belátván, mi- szerint csak egy Isten van, s annak képviselője e földön ő – így jöttek létre az isteni kijelentésen ala- puló vallás segítségével a kifejlettebb világi s isteni tudományok!

Úgyde mind ehez állandó lakhely kívántatik,

nyugalom, biztos helyzet, nagyobb körű társadalom, kölcsönös bizalom s munkásság, kölcsönös kicserélése az egyes tagok mind anyagi, mind szellemi műveinek egymás között; szükséges, hogy az egyik természetse, a másik földolgozza az anyagot, s a harmadik kicserélje, s így mindnyájan élvezzék az isteni áldást s malasztot; az egyik kézzel, a másik észszel segítse elő, gyarapítsa s öregbítse az általános boldogságot; szükséges még a világ színpadján egy igazgató, ki a különféle szerepeket kiosztsza, a visszaéléseket gátolja, büntesse, az érdemet jutalmazza, s atyai gondoskodása által a lehető jóllétet előmozdítsa – ím ebben központosul az álladalom fogalma.

A kérdésre tehát így felelünk: Legyen minden ember működésében szabad; ne köttessék meg keze; ne fosztassék meg természeti jogától, hadd fejtse ki szellemi s anyagi erejét; játszhassék akármi szerepet a társadalomban, ha rá elég hajlammal, tehetséggel s ügyességgel bír; ne korlátoltassék senki működésében, ereje használatában, ha azt a közállomány hasznára fordítja, ha bár közvetve is, sőt inkább nyújtassék neki segédkez, hogy magát kitüntethesse, hogy másokat is versenyzésre, utánzásra ébreszsen; ne fojtassék el a szellemi, az isteni növény még csirájában, hanem inkább ápoltassék, míveltessék, hogy illatot áraszson az egész hazára, az egész világra; ne illetessék durva kéz által, mert ez alatt legörnyed, elfonyad, elhervad, elhal. Más szóval ez így hangzik: Ha egy álladalom a világ színpadján erélyesen akar föllépni, szükséges, hogy tagjainak egyikét se hanyagolja el, hanem mindegyiket ille-

delmesen s kellően használja, különben jelét adja annak, hogy ügyetlen, hogy még eléggé nem érett arra, mikép a közönség tetszését arathassa. Mert azt mondani: ezen tag, ezen népfaj az álladalomban fölösleges, nem használható, véleményem szerint annyi volna, mint ha valamely szereplő a színpadon kezét hová tenni nem tudná.

Ha tehát valamely álladalom egy idegen nemzetet akar magában felolvasztani, minden idegenkedést az iránt gondosan kerülnie kell, vele felsőbbségét csak a szükség esetében éreztesse, de semmikép magától el ne zárja, sőt inkább mutasson iránta szeretetet, türelmet, de ne mint idegen iránt, hanem mint saját gyermekei irányában; ereje kifejtésére nézve semmi akadályt elébe ne gördítsen, hanem inkább nevelje s neveltesse mint saját fiait, hogy hasznát vehesse; ébreszsze fel benne a hazaszeretetet az által, hogy új hazájában boldogan érzi magát, hogy minden maga-kitüntetésre szert tehet, hogy jelene s jövője, érdeke s reménye ahoz szorosán kapcsolja – így az a haza fiaival versenyt futand a hon boldogításában s emeltetésében, a közös érdek s haszon ótalmazásában s gyarapításában.

S most keresztény barátom jerünk a história törvényszéke elébe, nézzük ugyanis: megfelelt-e ennek a keresztény nemzetek eljárása a zsidó nép iránt? s ha nem, minek kellett abból szükségkép következni? s végre: hogyan fordíthatjuk ezen tanulmányt hasznunkra?

De mielőtt ezen képcsarnokba vezetnék, fegyverezd föl magad barátom, erővel, mert különben némely kép láttára a bánat erőt veend rajtad, fejed

szédülni, szíved megrepedni fog; fegyverezd föl magad könnyekkel, majd azok könnyítendnek szíveden, ha az emberi méltóság sírján hullatandod el. De ne szánd azokat, kik e ravatalok alatt feküsznek, óh ők boldogok, Istenben üdvezültek! hanem szánd azokat, kiket a história jog-tipróknak, jogfosztóknak nevez, kik az emberi vérben csak úgy gázoltak, kik a legiszonyúbb erkölcstelenséget, mint Isten akaratját, a szeretet Istene akaratját s parancsát teljesítendők, vittek végbe. Oh egészen más, ha valaki kardját marokban tartva a csatamezön hull el, s más, ha minden önvédelem nélkül emberi méltóságától, jogától, életétől csupán vakbuzgalomból, vagy talán ősei bűnéért fosztatik meg!

De nézzünk a dologhoz. A középkorban sem a statusélet, sem a hittudomány eléggé kifejlődve nem volt; mindkettő a gyermekiség, a kiskorúság bélyegét viselé magán. Gyámatya, tutor kelle még mindegyiknek, s ennek okos vagy oktalan volta, egyéni nézetei, sőt mondhatni, szeszélyeitől függött milliók szerencséje vagy szerencsétlensége, hitbéli meggyőződése s világi, társadalmi boldogsága, helyzete, élete, mindene. A szabadság érzete a tömeget még át nem hatotta; általában még olly homályos lévén, hogy csak az idegen uralkodástólí függetlenség azonosítatott a szabadsággal. Önkényű s korlátlan fejedelemhez az alattvalók³ vagy is a status egyes tényezői hű szolgák voltak, s ezen szolgálai hűségért bért, díjt, jutalmat kaptak fejedelmök kegyelméből. A viszony a fejedelem s a hűbéres között, s viszont ez meg a nép között, úr s szolga közti viszony volt. Ezen viszony minden idegen, heterogen ele-

met teljesen kizárván, hozzá járulván még az, hogy a zsidó előtt nemzete történetkönyve felütve levén, s abból okulván, a szellemi fejlődés bizonyos fokára emelkedve a szolgaságtól irtózott; úr pedig nem lehetvén, szükségkép tehát ezen viszony sánczain kívül maradt. Ennél fogva, s minthogy sem tulajdon földje nem volt, sem az állambani helyzete szerződésen nem alapult, a história előtti népek közé vegyítettett, de vele nem egyesítettett, a tömegbe belé kevertetett, de föl nem oszlattatott. – Ép illy alacsony fokon állt a hittudomány is. A nagy eszmének, miszerint csak egy Isten van, s ennek képviselője e földön az ember, még mindig csak külső, kézzel fogható formák által lehetett utat törni a természet-imádó s szellemileg kifejletlen, durva nép kebelében; s mind e mellett a visszaeséstől még mindig lehetett tartani. Az egyháznak, mint az akkori időben a világosság egyedüli kútfőjének feladata tehát az volt, miszerint ezen eszmét épségében megtartsa, lehetőleg terjeszsze s mindinkább szilárdabb alapra fektesse. Ezen feladatnak eleinte ugyan érelyesen feleltek meg az ezen gondolattól ihletett egyházi atyák, de buzgóságuk által túlságba estek, úgy hogy a forma az eszmevel fölcseréltetett. Ennek következtében merő ellentétben állt a keresztény vallás a zsidó vallással, minthogy az eszme mindkettőben ugyanaz, s amaz emennek szüleménye, de a formák véghetetlen különböznek egymástól. – A keresztény népek élete ezen két tényezőjének kifejletlen volta miatt, igen kellemetlen helyzetjutott az azok közé szóródott zsidóságnak, s ez mindinkább rosszabbodván, a mindkét részbeli er-

kölcstelenségek elharapódzása s az azokból folyó iszonyú vérengzések az egész keresztény világban ki nem maradhattak.

De nézzük ezeknek történeti fejlődésüket egyenként.

Mintegy kilenczedfél századdal ez előtt dicsősége tetőpontján találjuk, kedves olvasóm, a germán-romai birodalom nagy alapítóját, ki ugyanis körülsugározva a majestas vakító fényétől, magát, embertársai alacsony köréből kiemelkedve, felsőbb lénynek tekinti, minél fogva jogot tartva a föld minden birtokaira, azokat csak kegyelemből osztogatja ki hű szolgálói között mint h ű b é r t. Úgyde hűbéres csak comes lehetvén, olly országnagy t. i., ki zászlója alatt egy szolgálcsoportból álló hadat vezérlett háborúba, a szabadságért harcolandó; a zsidók pedig, mint fölebb mondtuk, sem az egyik, sem a másik részéhez ezen viszonynak nem tartozván, valami más, közép utón kellett volna őket az álladalom körébe vezetni. De ezen bánásmód az akkori kifejletlen political fogalmak körén kívül esvén, a helyett, hogy őket a status tömegébe bele olvasztani iparkodtak volna, belőlök egy az álladalmi összeztől egészen különváló, rendszeresített s szabadalmazott castát alakítottak, melly az önkény-vonta határok közé szorítva, világos ellentétben állt a többi néposztályok közállományi helyzetével. Ők servi camerae speciales név alatt közvetlen szolgálói lőnek a birodalomnak azon értelemben, miszerint róluk mint koronajószág-ról rendelkezhetik kénye kedve szerint. J. H. Jung¹⁾

¹⁾ Tractatio jurid. de recip. Jud. c. III. § 2,

ezen tárgyban így nyilatkozik: „Quantum ex histoó-
ria medii aevi notum est, Judaei in Germania solis
imperatoribus quondam fuerunt dediti, dicti inde
servi fisci, servi camerae Imperialis kaiserliche kam-
merrechte kammerscklaven. Ita enim Fridericus II.
Imp. in charta apud Petram de Vienis, Epist VI. 12.
inquit: Omnes et singuli Judaei, degentes ubique per
terras nostrae jurisdictioni subjectas, Christianae le-
gis et imperii praerogativa, qua dominamur et vivi-
mus, servi sunt nostrae Camerae speciales”. Ezen
elszigetelés, elkülönzés szükségképen visszavonást
szült a zsidók s a többi néposzályok között, legin-
kább pedig irigységet a nép alsó rétegeiben, melly
a rabszolgai járom alatt nyögött; hozzá járulván
még az eltévedt egyház főnökei által felizgatott val-
lási vakbuzgalomból eredt zsidó, mint eretnek iránti
ellenszenv. A zsidók tehát védelemre szorultak s
ennek következtében, mivel közvetlen szolgálai vol-
tak a birodalomnak, közvetlen védettjei is lettek. E
védelemnek később minden legkisebb részletekre
kellett kiterjeszkednie, lakadalmak, gyászmenetek,
nyilvános vallási szertartások sat. alkalmával!¹⁾
Ez még inkább ingerelte a népet, úgy hogy már ez
is magában horda a később bekövetkezett vész
magvát.

Oh igen, ama időben, mikor a státusélet úgy-
szólva első stádiumán volt, mikor még az eszköz, a
szabadságérti harcz, a czállal, az általános boldog-
sággal fölcseréltetett, a harczias vad ember tekin-
tete még nem igen mélyen hathatott a szív rejteké-

¹⁾ Jost Reich; d. Jud. 7, r. 196. l.

be; az uralkodók még nem igen törődtek avval, hogy vájjon hogyan fejlődendik népeik jövője. A bölcs kormány az egyenetlenségeket kisimítani, a hézagokat kitölteni, a választó falakat lerontani, nem pedig fölépíteni, a visszavonás ördögét alattvalói szívéből kiűzni igyekezett volna. A bölcs kormány a helyett, hogy védettjeit minden lépten kísérte, a mint azt akkor a zsidó irányában elannyira gyakorolta, hogy a zsidó-kíséret később törvénynyé, de sőt néha csupa külső fomalitássá fajult, úgy hogy gyakran egy vén banya is szerepelt védő kíséretet ¹⁾ az ember természetéből merített elvek, szabályok s rendeletek által az egész védelmet nélkülözhetővé tette volna. A bölcs kormány, a helyett, hogy a zsidók belügyei igazgatását magokra hagyá, minél fogva ők sanctionált törvény szerint statut a statusban képezni, úgy szólva, kényszerítve valának – mi megint az általános elkülönzésből s leginkább azon körülményből folyt ki egyenesen, hogy a zsidók közvetlen szolgálai levén a fejedelemnek, minden más kormányzati befolyás községök köréből kizáratott, a legfelsőbb akarat pedig sokkal inkább el volt foglalva, sem hogy azokba bele avatkozhatott volna – ezen a közállományra minden tekintetben káros befolyású helyzetet inkább gyökerestül kiirtotta volna. A bölcs kormány, a helyett, hogy az isteni szikrát, a szabadság érzetét a zsidó kebelében egészen eloltató, elaltatta, azt inkább fölébresztette, fölélesztette volna; a helyett, hogy őket a földbirtokolhatási jogtól megfosztá, s ennél fogva

¹⁾ L. Saueracker Gesch. der Höfmark Fürth VI. r. 227 1,

a természet azon kötelékeit, melyek egyedül képesek az élet a holthoz, a szellemet az anyaghoz, az embert a hazához vonszani, kötni, elszakítá, azokat megerősítette, megedzette, megszilárdította volna. A bölcs kormány végre belátta volna, miszerint azt illy elkorlátolt, elhagyott s elhanyagolt állapotban sínylődő nép nemcsak hogy semmi magasb erényre nem emelkedhetik, mert hisz az erény virága csak a szabadság édenében díszlik, hanem kisebb községekre aprítva, még az ipar s kézi munkákra sem képes, mert azokra nagyobb kör, nagyobb inger s versenyzés kívántatik (a szellemi munkákról s a művészetről nem is szólva, mert hiszen a szellem általában bilincsben volt) s így a közállományra haszonvehetlenné válik.

De mit mondok? Ezen utóbbi igen is belátták, mert sokkal anyagibb kár az, semhogy tekintetüket kikerülhette volna. Mi vala tehát teendő? A zsidók koronajóságul tekintettek, s ennélfogva jövedelemforrásulhasználtattak. Innen eredtek aztán a középkorban a zsidó-adó sok nemei: véd pénz; türelem-adók, keresetadó, vagyon-adó, melly háború idején a vagyon h a r m a d á i g rúgott, mint ezt alább látandjuk; hódolati illeték, melly ismét több nemekből állt, u. m. nyoszolya-, pergamen- s konyhaadó ¹⁾ sat. Ezen adónemek e nevek alatt ugyan csak többnyire a német birodalomban divatoztlak, de ez említett elvnél fogva minden keresztyén álladalomban, ha bár más név s forma alatt jönnek elő. Ugyanezt mondja Jung az említett helyen 70-dik lapon: „Non obstat denominate) servi camerae, ex qua quidem etaliis cogno-

¹⁾ Jost ugyanott 204-205 l.

minibus summa imperatorum in Judaeos potestas qualis ea prisco aevo fuit, haud obscure colligi potest, attamen tantum abest, ut ideo servis Romanis, qui neque nomen, neque dominium habebant, sed emortua velut humani generis cognatione rebus mancipi accensebantur, adscribendi sunt, ut potius, quia a solo Imperatore dependentes erant, eique tanquam publici usurarii in bellica expeditione aliisque necessitatibus pecuniam ubivis colligere, ejusque camerae inferre debebant” etc. Hogy ettől Magyarország sem maradt ment, mutatják a következő törvények: „Judaei tarnen et anabaptistáé, proprias domos habentes (qui in Ungaria paucissimi sunt, t. i. olyanok, kik házzal bírnak) quo citius emigrantj ad solvendam dicam, et alia onera subeunda, in duplo coguntur) Továbbá: „Anabaptistáé et Judaei, de qualibet persona singulis mensibus singulis quinquaginta denarios solvant.²⁾

Itt ismét gyökerén rágódik a féreg az életfának. Az adó sok nemei, határtalan s szabálytalansága, az önkény s zsarnokság, mellyek által követeltetett, beszédetett és az ideiglenesek villámként egyszerre sújtó hatalmuk igen alkalmasok voltak arra, hogy a zsidókat nyervágyra, csere-berére, uzsoráskodásra önkénytelenül vezessék, mert különben veszniök kellett volna. Oh igen, a pénzérti minduntalani zaklatás, a zsarolás s bitorlás külről s az életösztön belől, volt az, mi őket az erkölcstelenség

¹⁾ Corpus juris Decret. 1 anni 1578 Art. 2, 3. §.

²⁾ Anni 1595 10.

örvényébe némileg besodrotta. Némileg, mondom, mert az erkölcsiségnek két fő neme van, mellyek Moses ama szavaiban: Szeresd felebarátodat mint magadat, más szóval, szeresd magad s felebarátodat – foglalvák. E kettőből folynak ugyanis a Talmud szerint az erköcstan minden szabályai: ebből a maga s a felebarát iránti kötelességek. Oh, de fájdalom! vannak esetek ez életben, midőn e két kötelesség egymásba ütközik, az egyik a másikat kizárja, az egyik a másik gyilkosa. Akkor olly helyzetben vagyunk, hogy az egyik vagy a másik kötelesség határit okvetlenül áthágnunk kell, áthágnunk kikerülhetlen szükséges. Itt az ember haboz, tétováz; de az életöszton sokáig ezen állapotban nem hagyja, azt mondja a magyar: maga felé hajlik az ember keze: az önszeretet csakugyan győzedelmet, erőt veend a felebaráti szereteten, ha semmikép egymás mellett el nem férhetnek; mert csak kevésnek engedtetett azon angyali kegyelet, miszerint vagyont, életét, mindenét a felebaráti szeretet oltárán áldozó füstben hagyja fölhágni az űr semmiségébe. De ha a bajnak okát ellenedben találád, ha bizonyos volnál, miszerint szántsándékosan akar megrontani, minden birtokodtól, vagyonodtól, sajátodtól, jogodtól megfosztani, s ha azt át nem engeded, életed forog fen, oh vizsgálád meg szíved redőit, ember! vajjon mit csinálnál? Kérdlek: kész volnál akkor is az áldozatra? de mit is szólok én itt áldozatról? hisz ez a gyávasággal, az élhetetlenséggel, az elvetemedettség legutálatosb nemével háttáros volna! avagy nem az önvédelem-e az, min a hazaszeretet, min a hadi s polgári erény alapul? nem az önvédelem-e az, min a népek joga alapul? Mi

azokat vért ontani feljogosítja? avagy nem ez volt-e a zsidók helyzete a keresztyén világban?

De nézzünk egynehány példát. A brandenburghi markgróf Albrecht oklevelében ezt olvassuk: Den so ein heber Romischer fonig ober fanser gefront wirbet, mag er ben Juben allenthalben im Rich all Ir gut nemen, ba zu Ir leben ond die tötten bis auf ein anzal der lutzel sein foll, zu einer gebechtung zu enthalten der hat die gemain Jü-dichkeit im dich temptscher land freieit behalten, das die sulcher Beswerb haben, mit denn dritten tail Ihr gut hinfür einem neglichen fanfer zu geben vovont find, damit Ir laib leben onb ander Ihr gut auf basmal zu löfen x. ¹⁾ Egy más oklevelében ezt: Ihrer es den fundig Im Reich, so ein Romischer könig wirbet erforn, oder so er zu fanherlich wirbe fomt ond gefront wirbt, das er die Juden alle mag brennen nach altem herfommen, ober gnab bewenschen den britten Pfenning, Ihr guts zunemen, damit die Ir leben retten.

Ugyanezt mondja 4-dik Károly császár egy kegyelemlevelében, mellynek ereje által a nürnbergi várgrófokat zsidó adósságuktól felszabadítja: Unb auch all Juden mit leib unb gut in onser fammern gehom ond im onferm gewalt ond henden fenn das die ond onser mechtichait damit tun ond lassen megen das wir wellen.²⁾

Ki ezen adatokat átolvasá, s azon elvet, miszerint a zsidó a legfelsőbb hatalom által kényszerítve volt „pecuniam ubi vis colligere” felfogta, belá-

¹⁾ L. Epich. Diplom. 1, r. 127-128 l.

²⁾ Ugyanott 121 l.

tandja, mikép igaza van a glossatornak a Talmudban,¹⁾ ki azon kérdésre: miért uzsoráskodnak a zsidók, midőn ez a Talmudban egyenesen tiltva van? ezt feleli: mivel a királyi s uradalmi adó terhe alatt más képen meg nem élhetnek.

Uradalmi adó? igen! A zsidók, mint mondók, koronajószágul tekintettek, ennél fogva jogot tartottak a fejedelmek róluk mint magán tulajdonról rendelkezni, azokat vazalljainak adománykép, vagy zálog fejében átadni. Ennek következtében csak úgy halásztak a püspökségek s hatalmasb urak a zsidókra, mert mindegyik zsidóban egy arany halat láttak, úgy hogy alig volt a birodalomban egy jelentőséggel bíró egyházi vagy világi uraság, melly a nagyra becsült privilégiumot: zsidókat határiban tarthatni, valami módon magáévá tenni nem iparkodott volna. Hogy mi oknál fogva, az igen világos! a birodalom azonban a maga jogát is fentartá némelly részben? s így a zsidók két urnák szolgáltak; mit tehát az egyik a bitorlásban s zsarolásban tenni elmulasztott, azt erélyesen pótlá a másik. Im' Jung szavai:²⁾ „Antiquissimis temporibus Imperatores soli circa Judaeos disposuerunt, quod cum ex formulis quas jam §. 2. exhibuimus, turn inde apparet, quod semper Imperatorum venia impetranda esset, si quis Princeps vei alius Imperii Status Judaeos suscipere vellet.” Továbbá: ³⁾ Quanquam vero Principibus ipso territorii jure recipiendorum Judaeorum jus competeret, a

¹⁾ Baba meczia pg. 71.

²⁾ Ugyanott §. 5.

³⁾ Ugyanott §. 6.

priscis tarnen temporibus mos inveteravit, ut id, quod jure suo habebant a Imperatoribus pe t e r e n t, r o g a r e n t q u e . Hinc in Aureae Bullae (ao 1548) cap. IX. hoc jus non nisi magis stabilitum atque corroboratum est, ut ipsa verba testantur, quae subjecisse intererit: praesenti constitutione in perpetuum valitura, statuimus ac de certa scientia declaramus, quod successores nostri regis nee non universi et singuli Principes Electores Ecclesiastici et seculares, qui perpetuo fuerint – possint Judaeos habere.” Továbbá ugyanott: Nihilominus tarnen Caesari vindicandum est supremum jus protectionis Judaeorum. Ezen protectio magában jó, csak hogy a zsidó vagyona harmad részébe került, mint ezt fölebb láttuk.

A mint ezen adatokból kiviláglik, nagy haladásokat tett a német birodalom a jogtiprásban. (Én itt mindig csak a német birodalomról szólok, még pedig azon okból, mivel a zsidók tanyája a közép-korban leginkább ez volt, mint ezt a köztök fenmaradt régi német nyelv, öltözet sat. tanúsítja, de meg mivel a mondottak kis módosítással valamennyi keresztény népekre illenek; Magyarországról alább még szólandunk.) Eleinte csak negatív lép fel a zsidó ellen: zsidó nem bírhat földet, nem vehet részt a honvédelemben, s ennél fogva el van különözve a többi néptől; eltávolítva, eltaszítva az anya – föld – öléből; megfosztva minden magasb erénytől; majd positive: a zsidó megterhelhetik mindenféle adóval, s ha azt el nem bírja, privilegiumot ad neki, hogy uzsoráskodjék, mire számtalan példa van, s ennél fogva erkölcstelenné is teszi; majd ki-

mondja, miszerint jogot tart valamennyi zsidókat egész vagyonuktól, sőt életöktől megfosztani, s csupa szeszélyből egy-kettőt emlékezetül megtartani, vagy pedig csupa kegyelemből tőlük életváltásdíjúl vagyonuk harmadrészét elrabolni.

Kegyelmes s igazságos Isten! Hát ennyire torzulhat képmásod?! Iszonyú sors! mérhetsz-e még nagyobb csapást az emberiségre?! Százezerek élete, becsülete, vagyona, mindene egy kényúr szeszélyétől függ, még pedig minden védelem nélkül! Az ördög itt, úgy látszik, pokoli művével célzott ért. Az egyik rész zsarol, bitorol, rabol, a másik meg életét megmentendő, az igaz útból kitér, s mindkettő az erkölcstelenség örvényébe sodortatik. S valóban az ember elbámul ezen a pokoli terven. A hűbér természete kizárja a zsidókat a földbírhatalom s a honvédelmezés kötelességei s élvezeteiből, majd, mivel így haszonvehetlenekké váltak, koronajószággá, majd a császár magán birtokává, majd pedig rabszolgákká tétetnek, s mire használtatnak? pénzszerzésre, „pecuniam ubivis colligere” s ha ettől visszaborzadnak, életökbe kerül, „er mag die Juden alle brennen nach alten herfommen” ha önkénytelenül teszik, erkölcsteléneknek bélyegeztetnek, s valóban azokká is válnak, mert ki az igaz útból kitér: eltéved, – azokká válnak, mondom, bár kényszerítve, bár nem akarva, bár szorultságból, mindegy – a nép pedig, a kizsákmányolt vak nép, nem látja, ki mind ennek okozója, ki sajátképen a nadály, melly véröket szopja, s azt ismét elfecsérli, s mire? szeszélyes háborúkra, az emberiség borzasztó kínjára; a nép orránál tovább nem lát, megtámadja tehát a fegyvertelen zsidót, s

dühödik s gyilkol s mészárol; az ördög örömében fölkaczag, csak a história vallja meg kisírt szemmel: igen, a zsidók uzsoráskodtak, de kénytelenségből; uzsoráskodtak, de zsarnokuk parancsai, privilégiumai közbenjárása következtében; bűnbe estek, de nem bűnben születtek; az ész meg ezt teszi hozzá: emeld ki embertársad a sárból, a hová gyarlóságod dobá, mert különben valamennyi feltjait mind megannyi vádlóidnak tekintheted.

Ugyan a mondottakból, csak hogy más szempontból, erednek a zsidók közt uralkodó pénzkór több forrásai is. Ugyanis minden emberi kebelbe belé van oltva a nagyravágyás, a dicsszomj s a kitűnés iránti hajlam vagy szenvedély, s ez az, mi az ember méltóságát teszi; ez az, minek az emberiség minden becses, dicsőt s bámulatra méltót a tudomány s művészet mezején köszönhet; ez az, mi a harczoló kebelét dagasztja s a halálnak bátran szemébe nézni tanítja; ez az, mi a statusférfit a maga körében kitünteti, ez, mi minden lépteinket követi, mi minden nagyobb tetteink rugója, minden vágyaink központja. Ez szintúgy a paraszt kunyhójában, mint az urak palotájában föltalálható, csak hogy fejlődése, fokozata s mibenléte a körülmények, a viszonyok s helyzetektől függ. A zsidó a középkorban s fájdalom! többnyire a jelenkorban is, helyzeténél fogva sem a harcz mezején, sem a tudomány s művészet körében, sem pedig a politicalai téren magát ki nem tüntetheti, mert ha van is hajlama, rugója nincs, de nincs alkalma sem, mert a kaján sors s a keresztényi szeretet – maga iránt – fáradságának, verítékének gyümölcsét, de még a frísítő, élesztő ned-

vet is megtagadá tőle, s oh! milly szívrepestő látni, mint fárad el, maga a haza s az emberiség kárára, dicsőően kezdett pályája elején vagy közepén, a nélkül, hogy segédkez nyújtanék neki! a zsidó tehát mind ebben magát ki nem tüntetheti; hátra van a vagyonosság, s ennek csak egy része, miben nagy-ravágyását, ama isteni ösztönt, melly csak nemesre, valódi nagyra teremtett, kielégítheti. Ez által emelkedik ő hitsorsosi fölé; ez nyitja meg neki a nagyok ajtaját; ez szerez neki becsületet, tiszteletet, sőt néha befolyást is. Erre törekszik tehát a zsidó minden erejéből. De nyiss neki kaput, hogy az életbe, mellyből száműzetett, bevándorolhasson, annak szükségeit s igényeit méltányolni fogja, a kor eszméit fölfogandja s sajátjává teendi.

De volt a középkorban annak még más oka is, de ez csak látszólagos volt, mert többnyire a fejedelemek s kisebb urak kénye s népszarolásának kifolyása vala. És ez a zsidók hivaloskodása a pénzügyekben. Ugyanis a zsidó a középkorban, úgyszólván, nem is a statushoz tartozott, neki se hazája, se törvénye nem volt (kivéve azon törvényt, hogy ő törvénykívüli). Hazája nem, mert vagyona csak ingó lehetett; törvénye nem, mert külről ura kényétől, beiról meg ugyan maga magától függött; ő tehát semmi pártszínezetet nem viselt, ő olly formán élt az álladalomban, mint a herélt a háremben; azonkívül hű is volt, ha csupa kénytelenségből is, mert a legkisebb gyanú életébe került, minthogy csak kegyelemből élt; ennek következtében igen alkalmasnak találtatott, a pénz kezelésére; innen aztán az, hogy a pénzverő, vám-szedő s bérlő hivatalokban

leginkább csak zsidók alkalmaztattak hivatalnokokul. Úgyde illy hivatalra egy kis külső máz, fény s pompa szükséges, mi a népet elvakítsa; a zsidó tehát egy idegenszerű pompába öltöztetett, mert hisz úgy is uráé volt mindene; s valóban nagy hatása is volt ennek, mert a nép úgy megvakult, hogy vaktában csak a gazdag zsidót, ki talán csak kénytelenségből alkalmaztatá magát e hivatalra, nézte zsarolójának, nem pedig a zsarnokot, kinek kezében ő csak gép volt terve kivitelére! ezt Magyarországra bővebben alkalmazandjuk alább, a hol bebizonyítani is fogjuk.

Így részben már is felelhetnénk a kitzűzött első két kérdésre, mert itt korántsem lehet szó a felolvasztásról, de meg a ferde politiai eljárás következményeit is láttuk némi részben; de a kép kiegészítésére még szólnunk kell a népek élete másik tényezőjéről, a vallásról is. Jerünk tehát vissza, t. olvasóm, egész a rómaiak korszakába. Itt ugyanis, miután a két álladalom, Roma s Juda közti harcz ez utóbbi vesztével elvégződött, fönmaradt ugyan még az egymás iránti ellenszenv, de az nem az egyest illette, hanem az egészet, a nemzetet, s így ennek s nemzetiségének végenyészetével, elenyészvén a harcz s ellenszenv tárgya, múlni kellett azoknak is. Az egyes zsidó fegyvertelen volt s sértetlen maradt. De bezzeg megváltozott a zsidók ezen helyzete a 4-ik században, a keresztyén vallás trónra emelkedésével. Ennek képviselői ugyanis élő ellentétét vélték látni minden zsidóban a keresztyén vallásnak. Ezen balvélemény, melly, a mint láttuk, a két vallás csak külső formáinak különbségéből, nem pedig az eszmék elágazásából eredt, később azon

gondolatot költötte fel az egyház fejeiben, miszerint zsidót, mint ollyast, keresztyén statusban nem tűrhetni, nem szabad tūrni, mivel ő nem mást hisz, mint mit az egyház parancsol, hanem – perse csak a formában – annak épen ellenkezőjét; s pedig, mivel a politicába is nagy befolyásuk volt az egyházi atyáknak, e gondolat az álladalomban meg is fogamzott. Találkozunk ugyan a 6-dik században illy nyilatkozatokkal is: „vallást valakire parancsolni nem lehet, hitre kényszeríteni valakit képtelenség”. Ha az Isten tūri a különbféle vallásokat, mi se merjük azokat megtámadni. – – Ki máskép cselekszik, vétkezik Isten²⁾ ellen; de így csak kevesen gondolkoztak. A zsidóban tehát a hit, nem a nemzet támadta meg. S a különbség nagy! mert nemzetet lehet semmivé tenni, de eszmét nem, ha egyébiránt meggyőződésen alapul. Ez ruganyosságát el nem veszíti, nyomjad bár a föld minden terheivel. Meg volt pedig a zsidó győződve vallásáról, ezt semmi egyéb kebeléből ki nem szoríthatá. De tudott ő magával számolni is, a földi jót megvetni s áldozatul hozni meggyőződésének. Hogy ez a papságnak nem tetszett, természetes. De hogy a zsidó a tűz- s vízpróbát is kiállandja, azt egyáltalában nem hitte. Meg kellvén ezt is kísérni, hozzá fogott tehát, említett elvéhez hűen, a zsidó iránti türelmetlenség terjesztéséhez, s ez vérvörös fonalként húzódik több mint egy évezreden keresztül, csak ritkán tűnván elő halaványabb színben, p. Nagy Gergely alatt.

De nézzünk egynehány példát. A legelső, a

¹⁾ Cassiodor. Var. Lib. Γ. ep. 27.,

²⁾ Ibid Lib. X. ep. 26.

zsidóságot illető zsinati törvényeket a Concil. Eliberit hozta a 4-dik században. Ím' ezek: Can. 49 Admoneri placuit possessores ut non patiantur fructos suos, quos a Deo percipiunt, cum gratiarum actione a Judaeis benedici;¹⁾ ne nostram irritam et infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facéré usurpaverit penitus ab ecclesia abjiciatur." Can. 50. „Si vero aliquis clericus sive fidelis fuerit, qui cum Judaeis cibum sumpserit, placuit eum a communionem abstinere, ut debeat emendari." A Concil. Aurél. II. (ao. 536.) can. 19, s III. (ao. 540) can. 13 tovább mennek, s a keresztyén zsidó vegyes házasságot tiltják. Ugyan ez utóbbi s kivált a IV. can. 30 s 31. leginkább pedig a Concil. Tol. III. can. 14. zsidónak keresztyén szolgát tartani tilt. Ezen törvényt számtalanszor kellett a zsinatoknak megújítani, mert a nép nem irtózott annyira a zsidótól, mint az akkori papság. Effélék a magyarországi legrégebb zsidó tövények is: „Si Judaei-uxores Christianos sibi associaverint aut aliquam personam Christianam in servitio apud se detinuerint, ablata ab eis, libertati reddalur" ²⁾ etc. Továbbá: „Agriculturam autem si quis eorum habet, paganis hanc mancipiis exorent. §. 1. Fossessiones quidem Judaei, qui possunt emere, habeant; scd ipsi nunquam, nisi ubi s édes Epi se opal is remanere sinantur" ³⁾ A 4-dik Toledo-i zsinat még tovább megy, kizárván a zsidót min-

¹⁾ Ezt mi nem is értjük, mert a zsidó nem szokta a vetéseket megáldani, de annak daczára a törvény szelleme elég világos. Egyébiránt I. Jost Gesch. d. Jud. 5. r. 33. K

²⁾ Corpus juris Décret. Ladisl. Lib. 1. c. 10.

³⁾ Ibid. Décret. Colom. c. 75,

den hivatal bureaujából; a párizsi, 2-ik Clothar alatt eltávolítja a csatamezőről sat. sat.

Hogy vájjon megfelel-e ezen türelmetlenség a keresztyén vallás céljának, melly Isten s ember iránti szeretetben központosul, itt vizsgálni nem akarom; de annyi bizonyos, hogy az álladalmakra nézve igen káros befolyású volt, mert épen annak ellenkezője mozdítatik ez által elő, mit a statusok java kívánt volna. A zsidók ugyanis idegen földre jutván, sem mesterséget nem űzhettek, részint mert az élelmi szerek vagy pénzzeli kicserélésre, melly ahoz kívántatik, a kölcsönös bizalom hiányában, mint ez az idegen iránt lenni szokott, szert nem tehetek; részint pedig, mivel akkortáiban a mesterségek többnyire a nők s szolgák kezében levén, azon természetűek nem valónak, miszerint annyi hasznot hajtsanak, hogy az ember belőle megélhessen, – sem földet nem művelhetek, részint mert az akkori időben, midőn még a benszületett más keresetmódot nem ismert a földművelésnél, később pedig a hűbéri viszonyok miatt, telket alig kaphattak, részint pedig mivel igen kevesen lehettek, kik annyi tőkével bírtak volna, hogy rajta földet szerezhessenek. Mi vala tehát részökről teendő? A kereskedéshez nyúltak, részint mivel ebben a kisebb töke is ügyes kezelés mellett nagyobb hasznot hajtott, mint az említett keresetmódok, részint, mert ezen mező akkortáiban csaknem egészen parlagon hevert. S ők e mezőn, nagy fáradságuk után bő aratást nyervén, meg is maradtak. Voltak azonban kivételek is, miket vagy a kereskedéshez kívántató ügyesség hiánya, vagy pedig más körülmények szültek. Az álladalom fel-

adata tehát az volt volna, ezen kivételeknek kedvezni, őket telkőkön szabadon mozogni hagyni, de mi több, azokat is, kik a kereskedelemre adták magokat, a földműveléshez s a mesterségek üzéséhez édesgetni. S mit teszen a vallási buzgalom? Babonassággal elijeszti a földművelő osztályt a zsidótól, a zsidóra olly valamit fogván, mi neki soha eszeágában sem volt; eltiltja továbbá, hogy zsidó keresztény szolga által ne műveltesse földjét, mi által a vagyonosbak az üzlet ezen legtisztesebb módjától okvetetlenül eltávolíttatnak. Feladata továbbá az lett volna, hogy népeit szorosabban egymáshoz csatolja; felügyelni, hogy a társadalomba semmi idegenkedés be ne csúszszik; törekedni, hogy az egyetértés alattvalói között meg ne zavartassék; hogy így érdekeik egybe olvadva s minden visszavonásnak eleje vétessek; hogy az egyesek közti békesség által az öszszeg boldogsága lehetőleg előmozdítassék, s mit tett a vakbuzgalom? Minden családi s társadalmi viszonyokat felbontani törekszik, s így a visszavonás magvát elhintve, tovább megy s eltiltja a zsidónak minden erény gyakorlatát, őt mindenben, élelme szerzésében, ereje kifejtésében, szelleme kiművelésében egy alacsony térre szorítva.

S mi lett mind ennek következménye? Talán czélt ért az egyház ezen türelmetlenségével? Oh nem! Az egyik fél az emberi jog s méltóság tiprásában ugyan nagy haladásokat tett a szeretet istene nevében, de a másik fél túrve szenvedve a gyötrelmeket s kimondhatlan kínokat, mellyeket rá a térítésikor s a türelmetlenség szörnyetege hozott, ugyan csak Istene nevében talált vigaszt, állandó erőt, ma-

radandó s kiírthatlan bizodalmat. Mennél gyarlóbb, alacsonyabb volt az egyik hitbuzgalma, annál szellemibb, fellengzőbb volt a másiké, s viszont, mennél makacsabb, edzettebb lón az egyik, annál dühösb, türelmetlenebb a másik fél. Az ellentét borzasztó lón, az egyik üldözött, a másik gyűlölt, mert a folytonos bántalom a gyűlölet legbiztosabb forrása, s így mindkettő az erkölcstelenség körmei közé jutott. – Továbbá, mivel itt az egyes szintűgy mint az egész támadtatott meg, a reactio is általános volt. Az üldözések, mellyek a zsidót mint olytant illeték, arra intek minden egyest s úgyszólván, tudtára adák, miszerint ő egy egész testület tagja. Szorosabban csatlakozott tehát a vele egysorsú s egyhitűekhez. Nemzetisége iránti érzelme fölébredt, s erre büszke is lón, s hogy is ne? hisz tiszta öntudatunkban igaztalan ellenünket csak megvetni tudjuk, s az áldozatot, ha menekülnünk nem lehet, nyugodt lélekkel hozzuk; pedig ő jól tudta, hogy ellensége igazságtalan, örömmel mondott tehát le a föld minden javai s élvezeteiről, örömmel hágott a számára kész máglyára, lelkét azon Isten kezébe ajánlván, kiért meghalni százszor kész lett volna!

A szívnek ezen húrja megpendültével ő tehát, vallása palástjába burkolva, még jobban összehúzta magát, mint talán a papság akarta volna, mert ezentúl semmikép nem hathatott rája, de kétségtelenül jobban, mint azt a status érdeke óhajtotta. O ugyanis magát mint hazáján kívülit, mint idegent nézte a keresztény álladalmakban, s hogy is ne? hisz hazájához semmi érdek nem köté, rája, mint üldözött kereskedőre nézve, ki csak szükségei

födözésére használhatta a hozzá idegen s iránta idegenkedő földet s népet, igen közömbös lehetett: valyon hol született? hol lakik? hol találja élelmét? micsoda nép közt kereskedik? vagy ki kormánya alatt tengődhetik? O neki az egész világ hazája, mert a nagynehezen összehordott ingó vagyonát senkinek, semminek nem köszönheti csak önnön magának s Istenének.

Jaj, de ezen mindkét részről idegenkedés idővel ki is keltette s meg is érlelé a gondosan ápoltság türelmetlenség magvát. A zsidó minden oldalról, jellemében, keresetmódjában, vallásában, szántsándékosan vagy nem, készakarva vagy nem, mindegy, – a nép előtt gyűlölet s gúny, megvetés s gyalázat tárgyává tétetvén, az, a keresztes háborúk alkalmával, midőn a hitdüh tetőpontjára hágott, ellene felbőszül, gázolja, tiporja, rabolja, gyilkolja, mészárolja s fölkonczolja, üldözi, úzi s megfosztja vagyonától, gyermekitől, életétől s mind ezt azon hitábrány, azon tébolyodottságban teszi, mintha a keresztény Istene ezt így akarná, kívánná, sőt parancsolná. Oh ember, hát illy ördög is lakhatik kebledben, még pedig az Isten álarca alatt!

Később a vér kissé meghűltével az üldözést ürügy nélkül folytatni s folytattatni nem lehetvén, majd tehát a kutak mérgeztetnek meg, s ez hogyan? Egy ostyát gyaláznak a zsidók, azt, tudja Isten, micsoda varázs-műtétei kíséretében a kútba vetik, s ettől a víz méreggé válván, a népet megöli. (Hogy ezt t. olvasóm nem érted, arról nem tehetek, magam sem értem.) Majd az hozatik fel, miszerint a zsidóknak húsvétkor keresztény vér szükséges stb.

stb. Illy fölfödözött eszmét a nép örömmel fogadott, hogy a zsidón vérszomját enyhíthesse. S ez annyiszor ismételtetett, hogy az emberi elme csak a felolvasásba is belé fáradna; de meg a jobb érzet undorodással fordul el a história ezen undok feltjaitól, csak szánni tudván azokat, kik ezen vérengzések okai, kik annyira eltévedtek, hogy az emberiség ezen abnormis állapotán meg nem ütköztek, de sőt azt elősegíték. Egy esetet még is czélszerűnek látok előhoznom, ha csupán szavaim igazolására is.

Bonfin a következő történetet beszéli el: Hazánkban, Nagyszombaton 1490-ben egy keresztény gyermek vészett el. Egy valakinek állítására, miszerint a gyermeket egy zsidó házába bemenni látta, az egész, 12 férfi s 2 nőből álló család a törvényszék elébe idéztetik. A többit halljuk az ő szájából: „In quaestionem abreptae mulieres, metu tormentorum adactae, totam facinoris indignissimi seriem confitentur, quarum testimonio convicti reliqui Pa la tini jussu, omnes magno ad id excitato in foro incendio conflagrarunt, alii, qui minus videbantur obnoxii magno pecuniae numero sunt multati. Cum autem e senibus causas tanti patrandi facinoris, per tormentorum cruciatum cruerunt, quatuor eas esse reperiabant. Unam quod ita majorum auctoritate persvasum haberent Christiani hominis sanguinem praeputiis in circumcissione oppositum, sistendo sanguini opportunum esse remedium. Alterum quod euridem ad conciliandum inter se amorem plurimum valere, in cibo datum existimarent. Terliam, quod cum viri ac mulieres aequae apud eos fluxu menstrui laborarent, sanguinem hominis Christiani

epotum, idoneam adidmorbi esse medicinam experti erant. Quartum, ut vetus apud se, sed reconditum decretum exequerentur, quo quotidianis sacrificiis in aliqua regioné Christianum Deo sanguinem libare coguntur. ¹⁾ Már itt nem tudja az ember, mit csináljon, nevéssen-e? boszorkodjék-e? Annyi bizonyos, hogy „metu tormentorum adactae” vagy „per tormentorum cruciatum” a vén banyák még többet is mondtak volna, ha a bírák evvel meg nem elégednek. Összítsük az egészet s micsoda kép áll előttünk? Vallási ferde elveknél fogva a zsidó eltávolíttatik a földműveléstől, kizáratik a társaságból, eltaszíttatik a munkától, megfosztatik a szabadságtól, s ennél fogva minden magasb erénytől, minden emberi jog s méltóságtól; minden kapocs, minden láncz, melly őt szülő földjéhez, keresztény barátja s társához kapcsolná, kötné s szorosban fűzné, elmozdítatik, elszakíttatik; szívében a folytonos üldözés által ellenszenv, sőt gyűlölet a keresztény vallás s követői iránt ébresztetik s ápoltatik, mert milly fogalma lehetete olly vallás s annak követőiről, melly s kik illy méltatlansággal illetik, melly s kik rajta olly erkölcstelenségeket, olly bitorlásokat követnek el! s így a hon- s a felebaráti szeretet fogalmai köréből száműzetik. A mit pedig a vallási üldözés e tekintetben tenni elmulaszt, kiviszik politicali ferdeségénél fogva a hűbéri rendszer s ennek kezelői. Ez a zsidóságot még inkább elkülöníti, elszigeteli, elszakítja néptársaitól, minden tisztessb üzlet módjától, szabadalmazott castot alakítván belőle, mellyet

¹⁾ Dec. V. Lib. IV. p. 563–64.

pénzforrásul használ, s ezen önkényt annyira viszi, hogy a zsidó, ha annak eleget akar tenni, két kezei munkájából meg nem élhetvén, nyereszkesedésre kényszerül; majd tovább megy, s a zsidót rabszolgájává teszi, életét, becsületét, vagyonát kegyelmétől vagy inkább kegyetlenségétől függesztvén föl, s önnön kezeivel taszítja az erkölcstelenség örvényébe, megengedvén neki, s ezen engedelem parancs, uzsoráskodni, hogy önkénye-szülte terveit a zsarolt pénz által kivihesse; majd még tovább megy, a zsidót, kinek életével, saját vallomása szerint, csak úgy kockázik, pénzügyi hivatalokra alkalmaztatja, hogy általa a népet zsarolja, s ha a nép magát észreveszi, oda dobja a zsidót s a törvénykönyvbe azt iktattatja: – „ut Judaei ab arendatione teloniorum velut Jurium Regni incapaces, infidèles, et nulla conscientia praediti”¹⁾ etc. De hát kérdem, kit illet ezen vád közelebbről s sajátképen? Talán a zsidót? Oh nem! s százszor mondom: nem! hanem igen is téged, keresztény nép, pedig kétszer, először mint keresztényt, másodszer mint embert!

Hogy a mondottak, kis módosítással, Magyarországra is állanak, mutatják első László s Kálmán királyok alatt hozott s fönt idézett zsidó-törvények, mellyek egészen az akkor a német birodalomban uralkodó vallási elvek szelleme bélyegét viselik magukon; kétségteleníti az itt is behozott hűbéri rendszer; bizonyítja az, hogy Zsigmond épen azon évben adta a magyarországi zsidóknak az uzsora-privilegiumot, mikor Csehországban valamennyi zsidó-

¹⁾ Corpus juris Ferd. III., Decret. II. Art. 91. § 8.

adósságot, legfelsőbb parancs által elengedettnek hirdettetett, mi lehetett tehát ezen tett rugója más, mint a zsarolás? bizonyítja továbbá azon körülmény, hogy azon törvénynek, mellynek ereje által a zsidók a pénzügyi hivatalokból eltávolítandók valának, háromszor kellett megnyittatni, hozatott azon törvény t. i. 1647-ben, megújított 1649-ben, s ismét 1655-ben, s ismét 1715-ben; pedig, ha azon törvény a királyok érdekében összeütközésbe nem jött volna, nem látom be, miért s mi végre ezen sok ismétlés, újítás? midőn már legelőször is olly erélyesen nyilatkozik a zsidók ellen, mint ez a legközelebb idézett szavakból kitetszik. De bizonyítja leginkább az aranybulla 24-dik czikke, melly így hangzik: „Comites Camerarii monetarum, Salinarii et Tributarii, Nobiles Regni nostri sunt. § 1. Ismaelitae et Judaei fieri non possint.” Mert kérdem, mi köze volna ezen törvénynek, melly csupán a pénzügyi hivatalokra szorítkozik, az ország s nemeseknek a királytól nyert szabadsággal, ha a rendek be nem látták volna, miszerint Magyarországon is ép úgy, mint másutt a zsidók ebbeli hivatalokban csak eszközül, még pedig önkénytelenül, saját akarattuk nélkül használtatnak a király részéről a népszarolásra? Ha egyedül bennük volt a hiba, s ebbeli hivataloskodásukat nem a király érdeke igényié, ezen törvény az arany bullába nem tartoznék! Nézetem szerint az arany bulla ezen czikke megczáfolhatlan tanúbizonysága mind a magyar rendek éberségének, mind pedig a zsidók ebbeli ártatlanságának.

De nézzük a dolgot más oldalról is. A zsidók, mint bebizonyítottuk, a középkorban az egész ke-

resztény világban csak annyira becsültettek az álladalmak részéről, mennyire a pénz szerzésében használhatók valának; figyelemre egyébaránt csak anynyiban méltattak, mennyiben vallási elvök s ebbeli meggyőződésök törhetlen, kiirthatlan, sőt hajlíthatlan vala; minden más tekintetben egy chinai fal zárta el őket a keresztyénség elől. Ezen fal mögött sok nemes sziv dobogott, a házi erények mind virágoztak, u. m. a jótékonyság, a kegyelet, a takarékoság, a józan-ság, a szüzesség, a házasságban hűség s békeség stb.; ezek mind megannyi lombos ágai levén a szívökben mélyen gyökeredző több évezredes életfának, a vallásnak. De hiányoztak az országos vagy nemzeti erények, u. m. a honszeretet, a szabadságérti lelkesedés, a tisztesség, a nemes büszkeség, a bátorság, a művészet s a világi tudományok, ezek ismét káros kinövései levén az elkülönöztségnak, az elnyomásnak, az üldözésnek stb. Ezek legfőbb jellemvonásai a középkori zsidóságnak; innen a magabazárkozottság, a csúszás-mászás, a külső hanyagság s a félenkség, mellyek némelly zsidót még a mai korban is igen igen kitüntetnek. A zsidók továbbá eleinte a német birodalomban telepedtek meg mindgyájan Roma bukta után s előtt, s innen széledtek el önkénytesen vagy önkénytelenül azon különbféle nemzetek közé, mellyek csak később lettek históriai jelentőségüekké. Innen tehát az, hogy a régi német nyelv eredetileg valamennyinél közös, lakjanak bár Európának keleti vagy nyugoti, északi, vagy déli részén (kivéve a spanyol s török zsidókat s még néhány olaszokat), ezek pedig a kor ferde iránya következtében, egész a múlt századig, vagy épen a

jelenkorig, ép úgy mint Németország maga, legkevésbé sem iparkodtak rajok hatni, vagy más szóval, maguk közt feloszlatni. Innen tehát az is, hogy a magyarországi zsidó nyelve, öltözete, jelleme s szokásai többnyire ugyanazok, miket magukkal századok előtt a német birodalomból hoztak, mert itt is ép olly kevés, vagy talán még kevesebb gond fordítottatott rajok az álladalom részéről, mint másutt. Ne csudálkozzunk tehát, ha a zsidó ugyanazon váddal terheltetik itt is ott is, ha ugyanazon jellemű, s ugyanazon sorsú itt mint ott. Csak hogy, dicséretére legyen mondva a magyar jószívűségnek, azon iszonyú vérengzések, mellyekkel másutt minden második harmadik léptén a történetnek találkozunk, itt igen gyéren mutatkoznak. Van annak ugyan más oka is, az t. i., hogy a vallási vakbuzgalom a magyarokat, mint keleti népet, soha egészen át nem hatotta, mint ezt a keresztes háborúkban részvétlenségök elég világosan mutatja.

Mindeddig csak a középkor viszonyai, körülményei, vallási s politicalai elveiből húztunk következtetést, az akkori zsidó jellemét festendők, c z é l u n k csak azon források fölfedezése levén, mellyekből mind azon vádak erednek, mellyek némelyleknél még most is nagy súllyal bírnak. Most vessünk egy futó pillanatot az újabb kor eseményeire, fejlődésére s lényegesebb jellem vonásaira, hogy a zsidók állapota körül teendő s tett javítások szüksége a különféle álladalmakra nézve általában, különösen pedig Magyarországra nézve kiderüljön.

Miután az absolutismus legfelsőbb fokát elérte?

s 14-dik Lajos ezt monda: „L'état c'est moi” a koczka megfordult; a lélek öntudatra kezd ébredni, a szellem lassanként lerázza bilincseit, az egyén megismeri méltóságát; belátja, miszerint a formák csak külhėjai, hüvelyei az ideáknak, a boldogító elveknek; a formák nem magukért, hanem a bennök rejlő gyümölcsért vannak, ezt tehát tisztán, magában, szabadon s teljesen akarja élvezni; sejti, érzi, hogy nagykorúságát elérte, a gyámságnak tehát hátat fordít, az Isten s természettől nyert jószágokat korlátlanul akarja használni; kimondja, mikép nem a nép vagyon a statusért, hanem megfordítva; a hűbéri lenyűgöző viszonyokat tehát fölforgatja, az önkényt korlátozza s törvényt léptet helyébe, mellyel maga magának szab, mert csak így érzi magát szabadon; a békét szilárd alapra helyezi, a csatamezőt kerüli, mert észre veszi, miszerint az ipar, a tudományok s a művészet nem ezen a mezőn virágozhatnak, pedig ezek teszik az álladalom valódi boldogságát; s így művelődik, tökéletesbedik; szóval: megismeri magát, hivatását s feladatát. S megismerve magát, ismerni s becsülni tanulja embertársát is; az előítéletek roppant épületét szétbontja, a választó falat lerontja, mindenkinek szabad tért, szabad mozgást engedvén, belátván, hogy igaza van a költőnek:

Jeder start alleine
Starter im Hereine.

Felebarátját tehát magához emeli, hogy vállvetve együtt munkálhassanak a status épületén, s együtt élvezzék a boldoglét gyümölcseit.

Így van ez a vallással is. Az újabb kor itt is meg tudja különböztetni a formát a lényegtől, belát-

van, miszerint a vallások különféle formái mind megannyi különféle kifolyásai ugyanazon örökkévaló eszméknek; a különség csak subjectif; s hogy minden ember az őseitől öröklött formákhoz szeret ragaszkodni, de az mit sem tesz, mert hisz mindnyájan az élő isten iránti hódolat jelei. Ennek következtében a türelmetlenséget számúzi, a lelkiismeret szabadságát hirdeti, Istenét szereti, nem rettegi, szereteti, nem rettegteti; mennyivel kevésbé pedig veszi ezen formákat ismertető jelekül arra, hogy vájjon ezen ember, ki imígy vagy amúgy imádja Istenét, emeben vagy amaban a házban tiszteli mindnyájunk urát, ki ezen vagy azon formában épen forma nélkül szereti teremtőjét hogy, mondom, ezen ember képes-e hivatalra vagy nem, lesz-e belőle jó polgár vagy nem, van-e lelkiismerete vagy nincs? Elismeri, mert maga kárából okult, miszerint a vallási elvekben a kényszerítés nem hogy célhoz vezetne; nem hogy a meggyőződést megváltoztatná; nem hogy a szívek egymáshoz közeledését elősegélné, az egyetértés malasztját előidézné, a felebaráti szeretetet előmozdítaná, az erkölcsiséget gyarapítaná, öregbítené: hanem épen megfordítva, a kedélyeket fölizgatja, a rendet fölbontja, barátot baráttól, embert embertől, fiút atyától, testvért testvértől eltávolít, elidegenít, eltaszít; visszavonást, ellenszenvet, sőt gyűlöletet szülvén ott, hol a rokonszenv olly igen igen szükséges; sőt utóbb erkölcstelenségre, az emberiség legiszonyúbb mételyére vezet – s így állapodik meg az eszme: a politicának a vallással semmi köze!

Úgyde ezen főséges eszmék valósítására, élet-

be léptetésére roppant idő szükséges; sokat kell úgy egyes embernek, mint egész nemzeteknek, sőt az egész emberiségnek botlani, sokat próbálni, míg ezekre megérik; a megrögzött előítéletek sokkal kérgesbek, sem hogy a tudomány abstract elvei azokat egykönnyen felbonthatnák; a szokás által sanctionált balvélemények sokkal szentebbek, sem hogy egyes fölvilágosult fők tekintélye azokat devalválhatná; s ha csak egy roppant villanylökés az egész álladalmi tettet át meg át nem rázza, mitől az Isten őrizzen bennünket – az csak lassanként üdül, vagy inkább bel kínjaitól még soká zaklattatik, elannyira, hogy ha korán idején gyógyszerekhez nem nyúl, ereje mindinkább fogyand, szerkezete mindinkább gyöngülend, míg romba dül.

De láttuk, mint felelt meg az újabb kor a zsidó kérdésnek. A hűbéri viszonyok 5-dik Károly óta mindinkább tágultak, fogyatkoztak, s a szerint, a mint elébb vagy utóbb, inkább vagy kevésbé kibontakoztak az egyes álladalmak békóikból, a szerint s azon arányban javult a zsidók helyzete, mert ezen szoros viszonyok megszűntével a zsidók is elérhetnek az államban; megszűntek tehát servi camerae lenni; az adó sok nemei nehezebben szedettek be az egyes nagyok ellentállása közbejöttével; de leginkább javult az a roppant birodalom fölosztásával, mert a kisebb egész egyes részeit jobban átláthatni, s így részint a többi néposztályok jogainak elismerésével, elismertetett a zsidóké is, részint pedig abnormis állapotuk káros befolyása az álladalomra sokkal feltűnőbb vala, sem hogy az éber szemet kikerülhette volna, azt tehát a különbféle nem-

zetek különbféle módon orvosolták s orvosolják. A zsidók is kijöttek búvhelyökből, rejtekeikből, mert a sok fejű hydra, melly elől elbújtak, élni megszűnt; átköltöztek tehát az életbe s annak igényeit megismerve, levetek magukról a több százados piszkos nyelvet s öltözetet, melly barlangjaikban szintúgy rajok ragadt; megismerkedtek a tudományokkal, a művészettel, a hazaszereteten magukat fölülmúltni nem hagyják, az ipar dolgában kitűnőek, szóval: művelődnek, tökéletesednek s díszére válnak azon álladalmaknak, mellyeknek elismert alattvalói, polgárai. Igaz, hogy mindeddig csak három vagy négy országban vannak egészen polgárosítva, de ellenben igaz az is, tagadhatlan tény, uraim! hogy sehol az egész keresztyén világban, hol csak zsidó lakik, sehol, mondom, kevesebb gond nem fordítottatott rajok mint épen hazánkban, Magyarországon! még Csehországban is sokkal jobban rendezvék bel ügyeik, sokkal több szabadalmakkal bírnak mint itt. Ott a status által elismert kerületi Rab-bik vannak; ott egy zsidó rendkívüli tanár az egyetemben; ott a zsidó ügyvéd lehet; ott az ipar dolgában nem korlátolváak sat. sat. Hazánkban meg nemcsak hogy olly szűkkeblűség uralkodik a zsidó ügyben, melly egy constitútionális országnak csak szégyenére válhatik, mert elismert dolog, miszerint a zsidó-emancipatio hévmérője a nemzetek műveltségének, de gyakran az ember olly borzasztókat is olvas az időszaki sajtóban a zsidók irányában, kivált a beesett szemű német vén anyók vért fagyfaló kísérteties vonásaiban, hogy önkénytelenül vissza kell emlékeznie a nagyszom-

bati históriára! Ezeken ugyan az ember csak sajnálkozással mehet keresztül, mert ugyan mit felelhet arra, ha a Pesther-Zeitung azt mondja, hogy a zsidóság tolvaj-czimboraság? de vannak látszólag higadtabb vádak is, mellyekre már felelnünk kell. ¹⁾

A B. P. Híradó 720-dik számbeli „egynehány szó az emancipatio ügyében” című cikkben következőt olvasunk: „Legyenek bár nyomasztók a föltételek, mellyek alatt valamely nemzet egy idegen népnek határit megnyitja, ennek későbbi időkben nincs oka a zugolódásra, mert volenti non fit injuria, Megvallom, én erre jó ízű t nevettem, mert valóban furcsa dolgokat lehetne ebből következtetni, p. valaki mondja: ölj meg s én megölöm, a törvénynek hozzá semmi szólása nincs, mert hisz volenti non fit injuria. De mondok gyöngédebbet: valaki igen szükségei 100 ft. s én érte ezres váltót kívánok, semmi igaztalanságot nem követek el, mert hisz volenti non fit injuria. Kér valaki, hogy kártyázzak vele, s én hajlok kérelmére, de egyszersmind meg is fosztom tetemes vagyonától, semmi erkölcstelenséget nem követek el, mert hisz volenti stb.

De hát hol van ennek határa? megmondom. Minden ember szabadon rendelkezhetik ugyan vagyonáról, sajátjáról, de csak addig, míg ezen rendelkezése az erkölcsiggel összeütközésbe nem jön, mert ezen esetben nem a fölött rendelkezik, mi sajátja, hanem a fölött, mivel az emberiségnek tartozik, azt pedig el nem sajátíthatja, a fölött nem rendelkezhetik, nem alkudozhatik s így más sem veheti

¹⁾ Ezen felelet egy része már közöltetett a B. P. Híradó 780. s 781. számában.

azt el tőle megegyezése esetében sem, a nélkül, hogy az emberiség ellen vétkeznék. S már négyezer éves Moses azon erkölcsi szabálya, miszerint szabadon született ember szabadságát örökre el nem adhatja, s ha csak akarta is eladni, olly bélyeg sűtetik rá, melly őt gyalázatjára minden más embertől megkülönbözteti, s ennek oka, mert csak szabad ember lehet erkölcsös.

Ezután a történetre hivatkozik, be akarván bizonyítani a zsidók roszaságát, de erre már elég bőven feleltem.

Azután az Illustrirte Zeitunggal áll elő, melly ezt mondja: „Az ó szövetségi szentírás a jótettekért mindenütt földi jutalmat ígér; a vétkeket pedig büntetésül földi károkkal fenyegeti. — Innét van, hogy anyagi haszon reményében sok zsidó becsületet is feláldozni kész; innét az is, hogy anyagi kár elhárítására többször lelkiismeretlen eszközökhöz is nyúl. Egy becsületes kereskedő erre azt jegyzé meg, hogy ha cselekedeteinek rugója a földi jólét volna, még az nap megkeresztelkednék, bizonyos levén, miszerint ezen lépéseért, melly épen nem nagy fáradságába kerülne, szíve legvérmesb vágyainak teljesülését várhatná jutalomul, S én kérdem, nem hirdeti-e ugyanezt a világtörténet? A zsidók egy eszmeért, hogy csak egy Isten van, föl hagyták magukat konczolni, elevenen megégetni, száműzni, meggyalázni, minden vagyonuktól megfosztani, szóval: kínzott vértanúivá lettek vallásuknak, s ha az Illustrirte Zeitungtól kérdeznők: vájjon miért tették ezt? bizonyosan azt felelné: földi jólét reményében! pedig ezen eszme irányában is

csak efféle fenyegetéseket olvashatunk: Ha idegen isteneket imádtok, az ég megtagadandja az esőt, s a föld nem szolgálndja gyümölcsét!

Hogy az ó testamentumban földöntúli ígéretek s fenyegetésekre nem találunk; hogy a földöntúli életről általában szó nincs, annak mi csak örülhetünk, mert mondassék az ki akármilyen szóban, utóbb is babonaságra vezetend; annak az emberi kebelben ugyanis élni kell, de szóba az nem foglaltathatik, mert úgy látszik, itt egy soha nem szellőzhető fátyol van vonva a halandó szeme előtt (ha csak Mohamed azt nem szellőzé) s talán azon okból, mert különben az ember akarata túlságosan zaboláztatnék, s így megszűnnék erkölcsös lenni, mert az erkölcsi jónak csak ekkor van értéke, ha a rosszal parallelizáltathatik, más szóval: ha az a szabad akarat gyümölcse.

De van annak egy más, igen alapos oka is. Az zraelita status theocrata vala; Isten volt a király, Isten a hadvezér; Isten izent háborút s kötött békét; Isten szerezte meg a földet s tartotta meg alattvalói kezében, szóval: Isten rendezé el minden köz álló mányi ügyeket. Úgyde status törvény nélkül fön nem állhat, kezökbe adatott tehát az izraelitáknak Moses öt könyve, de ismétlem, mint törvénykönyv, nem pedig mint vallástan, s erről az ember legjobban meggyőződhetik, ha a rendőri, igazságkiszolgáltatási s több efféle törvényekre ¹⁾ vet egy futó pillanatot, de leginkább abból, hogy az egész

²⁾L. Exod. XVIII, 25; XXI; XXII; Num. XXXV; XXXVI; Deuter. XV; XVII. 8–20; XIX; XX; XXII, 13–22 sat,

Pentateuchban egyszer sem fordul elő; higgyétek ezt vagy amazt, hanem: tegyétek ezt vagy azt, mint azt a híres Mendelsohn¹⁾ megfejté. Hogy pedig törvénykönyvnek csak földi javak iránt lehet ígéretek s fenyegetéseket tartalmazni, azt bebizonyítani szükségtelen. Más szóval: theocratia fogalma olly álladalmat tételez fel, mellynek vallási s erkölcsi, szintűgy mint közállományi törvényei földi büntetést, azaz: egyesekre nézve vagy testit (itt halált, szíjazást) vagy pénzbelit (itt néha áldozatot), az egész nemzetre nézve pedig isteni csapást (itt éhséget, háborút stb.) vagy földi jutalmat, egyeseken nézve hosszú életet, családi örömeket stb. az egészre nézve bőséget, békességet stb. vonnak maguk után. Ezen status megszűntével a közállományi törvények egészen, a vallási s erkölcsiek pedig csak mint statutörvények szűnnek meg, egyébiránt örökkévalók, mint az Isten eszméje.

Az előzmény tehát nem egyéb mint tudatlanságszülte koholmány, de kérdem, a következményben foglalt vád egyéb-e? Tegyétek kezöket szívükre el-leneink, s vallják meg, hogy ha tapasztalásból tudják is, mikép a zsidó lelkiismeretét pénzért eladja, azt csak egy-kettőnél tapasztalok, s így azt az egész népfajra ráfogni képtelenség, igaztalanság! S én úgy hiszem, már nem azon korban élünk, midőn egy zsidó bűnét az egész néposztályra róják. Vagy talán csalódom? Oh nem! ezt nem hiszem; hanem inkább azt, hogy vakon követik azon balvéleményen s előítéleteken alapuló közvéleményt, mellyet leron-

¹⁾ Jerusalem Ofen 1819. S. 138*

tani a jelenkor legsürgetősb feladata. De nézzük ugyan is, min alapul azon közvélemény? Azt, hogy a kereskedés egyik tényezője az álladalom boldogságának, Magyarországon is be kezdek már látni a 19-dik században, s az eszme a törvényben meg is fogamzott, de még életbe nem lépett. Ennek oka az, hogy a régi magyar szokások többnyire eredeti szüzességükben maradtak meg Európa közepette, most már ezer éven keresztül. Ez több tekintetben igen jó s üdves, csak hogy némellyek által az ország a kor haladásától igen igen hátra maradt. Az eredeti magyar férfi öltözete ugyanis, mint ezt külföldön mondani szokták, vászon ing s gatyá, egy bunda, melyet télen a gyapjúval befelé, nyáron meg kifelé fordítva visel stb.; a nőé: festett vászon szoknya, egy tarka kendő, még egy pár hosszú szárú piros csizma. Bútora a magyar családnak egy festett láda, egy nyoszolya s két, három fa- vagy szalmaszék! Élelme: az istenadta kenyér – ha adott, – egy malacz, nyáron a gyümölcs stb. Itala a szőlőjében termett bor, s evvel gyakran megvendégeli komáját, szomszédját stb. mert pénzre csak igen ritkán van szüksége, adósságait is többnyire terménnyel fedezvén. Ezen egyszerű, úgyszólván együgyű életmód s szokások mellett igen természetes, hogy nemcsak legkisebb nyoma sem lehet a kereskedésnek, de róla még fogalma sincs a magyarnak, ennél fogva ő abban semmi egyebet csalásnál nem látván, egyenesen azt következteti, hogy tehát a zsidó csaló. Im' ezen alapul az említett közvélemény az őszinte, becsületes, eredeti magyarok között, kik velejét tesszik Magyarországnak.

De kérdelem, ki meri a mondottaknál fogva tagadni, hogy ha van valami kereskedés Magyarországon, azt csupán s egyedül a zsidónak köszönheti? ki meri tagadni, hogy a zsidó az, ki a rász közeledés s bizonytalan utak daczára a terményeket vásárra szállítja, s ez által azoknak értéket szerez? ki meri tagadni, hogy általa a mesterember időben s fáradságban nyer, mennyiben ő úgyszólván a puszták hajója levén, a nyers anyagot a kézműves házához, a feldolgozottat pedig házatól elviszi vagy elviteti? szóval, ki meri tagadni, hogy általa a termesztő tőkére, a kézműves munkára s vagyoni szert tehet, s így a haza szorgalomban, jólétben nyer? Ha tehát a közvélemény hibás, arra hatni, azt javítani kell, nem pedig általa a haza még nagyobb boldogtalanságának alapját megvetni, mert míg ezen visszavonás, ellenszenveskedés főnáll, addig az erős nem lehet; míg a magyar a kereskedéstől iszonyodni fog, addig az virágzó nem lehet.

Lám egy spanyol i v a d é k a Nápolyi trónon a múlt század derekán egészen másképp nyilatkozik a zsidók által űzött kereskedés irányában. íme ide iktatom I. Károly Nápolyi király által 1740-ben e tárgyban kibocsátott kiváltság- vagy inkább meghívó levelet:

„Charles, par le Grace de Dieu, Roi des deux Siciles etc. fait sçavoir, q'uil accorde une entière et publique liberté et Sauve garde à la Nation Hébraïque, pour négocier et venir s'établir et demeurer dans les Domaines de deux Siciles et places en dependantes.

Et d' autant que l'heureuse experience d' au-

tres Princes Chrétiens et Catholiques dans leurs Etats, nous apprend évidemment, que la Nation Hébraïque s'applique uniquement et entièrement au commerce, ce qui suffit pour apprendre à un peuple ignorant dans de telles circonstances, la manière à pousser son Commerce par la navigation jusques dans les Pais les plus éloignés. Suivant donc l'exemple d'autres Princes sages et vertueux, nous avons résolu de souffrir et d'admettre la N. H. dans nos Etats, en accordant par notre présente Ordonnance au lettre Patentes à tout marchands Hébreux et autres Personnes de cette Nation, habitans de l' Orient à l' Occident dans quelque autre Pais que ce soit les Privileges, avantages, franchises, exemptions et prerogatives etc. s'ils viennent s'établir, ou négocier dans nos Etats".

Evvel semmikép nem akarom azt mondani, hogy a zsidók monopolizálják a kereskedést, vagy a kereskedés monopolizálja a zsidót, más szóval, hogy kereskedő egyedül zsidó legyen, s zsidó egyedül kereskedő legyen – nem, mert mind a két eset egyaránt ártalmas, mind az összes álladalomra, mind pedig a zsidókra nézve. Az elsőt azért kell kerülni, mert ismerve az emberi gyarlóságot, csak igen kevés embertől várhatjuk, hogy maga hasznát előbbre ne tegye mint talán az álladalomét. A másikat pedig azért, mert a status feladata más nem lehet mint arra iparkodni, hogy alattvalói közül senki ereje kifejtésében ne gátoltassék, hogy az általános versenyzés, vetélkedés által, az általános boldoglét előmozdítottassék. E szerint tért, szabad s korlátlan tért, uraim! mindenkinek; hadd nyúlhasson a zsidó is az ipar

s tudományok akármelyik ágához, hadd idézze elő boldogságát, hisz ezáltal közvetve az összes álladalmét is gyarapítani fogja! hadd vergődhessek ki azon iszapból, melybe csupán s egyedül ti általatok s ti köztetek süllyedt! hadd vethesse le a pénzvágyat, melybe csak a mostoha sors öltözteté!

Itt elleink az 1840: 29-dik t. czikkel állnak elő, s így kiáltanak fel: „boldog Isten, a zsidók még evvel meg nem elégednek”! már ez valóban furcsa, mintha itt alamizsnáról, kegyelemosztásról volna szó! Igaz, hogy elleneink épen ezen szempontból indulnak ki, de hogy mennyire hibás ezen nézet, úgy hiszem, már elég bőven megmutatám. Most tehát csak az említett t. cikket szabadjon taglalni, s ebben csak a 2-dik §t, melly így hangzik: „A fenálló föltételek mellett gyáratat állíthatnak a zsidók; kereskedést s mesterségeket akár maguk kezükre, akár vallásbeli legények segítségével is üzhetnek s ifjait ezekben taníthatják; – azon tudományokat s szép mesterségeket, miknek gyakorlatában eddig is voltak, ezután is gyakorolhatják.” A zsidók tehát keresztyén legényeket nem tarthatnak, hogy miért: azt tudnunk szükségtelen! ők maguk kezükre vagy vallásbeli legényekkel dolgozzanak, ím itt a dolog bibéje! mert zsidó legényeket a légből alig kaphatni, magyar földön meg épen nincsenek; de nem is lesznek, mert a czéhek zsidó gyermeket tanítani vagy legalább fölszabadítani vonakodnak, a netalán fölszabadultakat körükbe föl nem veszik, s így: a melly zsidó gyermek mesterséget tanulni akar, ha épen szabó vagy varga nem akar lenni, menjen

külföldre s ha ott fölszabadult, jöjön haza s dolgoz-
 zék zárt ajtó megett s maga kezére, a címtábla ki-
 tételére meg épen ne is gondoljon, mert az zendü-
 lést idézend, s ha aztán a concurrentiát ki nem áll-
 ja, menjen a Synagógába s ott hallani fogja, mint
 predicál papja: Szeresd hazádat! Ugyan kérdem,
 nem fogja-e azt satyrának tartani, nem fog-e gúny-
 kaczajra fakadni, mondván: hazámat szeressem,
 mellyben dolgoznom tilos stb. stb. De leginkább fi-
 gyelemre méltó e tekintetben a legújabb törvény-
 javaslat a honosítás körül. Ez minden kivétel nélkül
 tillja a zsidó bevándorlást, s így még külföldi zsidó
 legényeket sem tarthatand a zsidó kézműves, minél-
 fogva ki van a törvényben elvileg- mondva, hogy
 zsidó egyedül kereskedő legyen!

Így van ez a tudományokkal is, a zsidó tanuló
 a bölcsészeti pályáról lelépvn, további haladására
 csak egy ut vezet – az orvosi pálya – a többi
 mind elzárva élötte. De hát kérdem, mit csi-
 náljon az, ki a boncztudománytól undorodik? vagy
 kinek épen más ágazatára a tudományoknak van
 hajlama? Igaz, hogy a zsidó szelleme annyira törő-
 dött, annyira hozzá van szokva illyféle zsarnoki in-
 tézkedésekhez, hogy ezt mind, bár keserves kedély-
 lyel, elbírija, de azon nemes önérzet, melly egyedül
 képes nagyot, csudát teremteni, a folytonos nyomás
 alatt elvégre is elveszti rugonyosságál, a folytonos
 tűnődésben sorsa fölött eltompul, a folytonos ke-
 servben elvész. Oh Atyám, ezek számára nincs ál-
 dásod?! Oh emberiség, ezek számára nincs malasz-
 tod?! Oh emberiség ezek számára nincs irgalmad?!

S azon gondolat át meg át rázza lelkemet, hogy

talán ismét egy nemzedéket kellend a zsidóságnak c z é l nélkül fölnevelni; egy nemzedéket, mellynek fogalma nem leend a hazaszeretetről, mert mallasztjában nem osztozik; nem leend a felebaráti szeretetről, mert hisz ő gyűlölet s gúny tárgya; nem leend a műveltségről, mert se módja, se célja; de nern leend a munkáról, az iparról, mert az út tőle elzáratik; nem leend, fájdalom! a becsületről, mert csalásra kárhoztatik! Hiába is iparkodunk mi ezen magasztalt eszméket gyermekeinkkel betanultalni, mert szent igaz! minék az élet meg nem felel, annak foganata az emberi kebelben nincs; puha föld ugyan a gyermek szíve, mellyből a vetett mag ki is csírázik, de ezen csira az élet viharai közt eltörpül; vedd ki a gyöngé növényt iskolájából s tedd ki az égető napra, vagy a fagyasztó hidegre, annak okvetlenül veszni kell. S ti hazám t. törvényhozói, be nem látnátok, miszerint egy álladalom boldogsága, hatalma s üdve azon arányban növekszik, minél több használható fő s kéz van, s minél czélszerűbben használtatnak?! Be nem látnátok, mikép a népet arra, mit mi a műnyelvben honszeretetnek nevezünk, csak az anyagi jólét, az anyagi érdek s haszon vezethet? Sőt megvallom, magamnak sincs más fogalmam a hazaszeretetről mint az: hogy azon föld s lakosaihoz, mellyen s kik között annyira óltalmazva vagyok, mikép boldogságom lehetősége egyedül erőm kifejtésétől, nem pedig mások kényétől függ, élet-halálra ragaszkodom. Ezen honszereteti fogalmam a viszonosság elvén alapul, mennyibben én hazámnak életemmel, vagyonommal szolgálni kész vagyok, mivel személyem s vagyonom általa bizto-

sítva van, s ki ebben velem egyet nem ért, az, az ember természetét, az álladalmak keletkezésének s a történeten szellemét föl nem fogta. E szerint igen ferde nézeten alapuló igazságtalan követelés volna egy álladalom részéről bizonyos egyén vagy népfajtól hazaszeretetet kívánni, ha annak érdeke nem ugyan azt igényli.

De azt mondják elleneink: ha nincs is vétkeitek, érdemeitek sincsenek; ha megengedjük is, hogy bűneitek forrása mostoha helyzetetek, evvel még nincs megmutatva, hogy érdemesek vagytok a polgárosíttatásra. No már ez a furcsánál is furcsább! Biz azt akarnák, hogy a szárnyszegett sas röpködni tudjon; hogy a lenyűgözött szellem egekig emelkedni képes legyen; hogy lánczcsörgésre a Múzsák tánczoljanak! De üssétek fel Német-, Francia- s Angolország legújabbkori históriáját s bámulni fogtok azon erő kifejtésén, mellyre a zsidó képes. Üssétek fel Spanyolország történetkönyvét, s hasonlítsátok egybe a középkort az újabbkorról (a zsidók ezen kor beköszöntével üzentek ki onnan, s ott mai napig nem lakhatnak); s mit fogtok látni. Amabban annyi a fénypont, hogy egész Európára világosságot sugárzó nappá olvadnak össze, s ezen fénypontok többnyire zsidók; emebben pedig a nap leáldozik, s kézzel fogható sötétségbe borul az ország. Jól tudom, hogy van ennek más oka is, de a tudományok száműzésével kiköltözik a szellem is, a test pedig tespedésbe sülyed.

De induljunk más szempontból, s én itt egy jogkérdést teszek fel. Ha egy bíró tévedésből valamely embert örök fogságra ítél, s csak évek múlva látja

be tévedését: kell-e arra érdem, hogy azon ember fölszabadíttassék? Vagy igaz állítás volna-e az, hogy mivel ezen ember szabadságérzete a fogságban eltompult, tehát nem bűn az, ha fel nem szabadították? A feleletet tisztelt olvasómra bízom!

De jerünk vissza a közvéleményhez. A másik forrása a zsidóellenszenves közvéleménynek a városokban uralkodó német elem. A német, az anyországból magával hozott kereskedéshezi hajlamánál fogva, vetélytársát látja a zsidóban. Továbbá, mivel a németek e hazában eredetileg idegenek, s ennél fogva földbirtokra csak kevesen tehetnek szert, többnyire a kézművekre adják magokat. Innét van, hogy ők a városokban, azon egyedüli helyen, hol a mesterség üzése lehetséges, azt mind eddig csaknem monopolizálták. De az idő int; a magyarok is hozzá fognak az ipar ezen ágához, a zsidók sem akarnak hátra maradni, s mi csuda, ha a féltékenység bennök felébredvén, a magyart pedig akadályozni nem lehetvén, egyedül a zsidókkal érezteti fulánkjait? Mi csuda, mondom, ha a zsidó emancipatio legnagyobb ellenségei épen e városok, még pedig csupa önérdékből? Hogy ezek aztán a legkisebb kihágást a zsidó részéről az önérdék nagyító szemüvegén keresztül szörnynek látják, igen természetes. Csak az a baj, hogy mint a francia mondja: „Ils veulent être libres et ne savent pas même être justes”! Ők a középkori viszonyokból ki akarnak szabadulni, azokat károsoknak, igazságtalanoknak kikiáltván, a zsidókra nézve meg egész épségeiben akarják azokat megtartani! Hogy pedig ezen következetlenség indoka nem más mint az önérdék min-

denki átlátja. Innét van, hogy ők a czéheket fön akarják tartani s mégis szabadok lenni! Vannak azonban közöttük olyanok is, kik a zsidó-polgárosítást talán csupán előítéletből ellenzik, ilyenek nézetem szerint leginkább a bányavárosok, mellyek néhány század óta zsidót nem látván, abban tudja Isten micsoda szörnyeteget képzelnek. Tanúsítja ezt egy bányavárosi követ ez ügyben a dietán tartott híres szónoklata. Erre csak azt jegyzem meg, mis érint ha ezen követ úr a zsidót közelebből megismerni iparkodnék, alig ha úgy nem járna, mint az egyszeri bányavárosi gyermek, ki szüleitől sokat hallott beszélni a zsidókról, egyszer egy idegenre bukkanván, kiről atyja által megtudta, hogy zsidó, nagy elbámultában így kiálta fel: „Édes atyám, hisz a zsidó is csak olyan ember mint más”!!

Ha uzsorát illetőleg valaki így nyilatkozik: „Ha áll is az, hogy keresztények is uzsoráskodnak, az csak úgy áll a zsidókhöz, mint 1: 10 v. 15-hez, holott ha a keresztény uzsorások úgy aránylanának is a zsidókhöz mint 30: 1-hez, még sem volna olly botrányos, mint az jelenleg történik. Hivatkozom e kérdésben a közvéleményre, melly állításomat némikép szinte igazolni látszik”. Ismét a közvélemény; de annak daczára mind a számítás, mind a következtetés nagyon hibás. Mert ha meggondoljuk, mikép a zsidó számára nálunk mind mai napig más kitüntetés nincs, mint a pénzbeli gazdagság, s hogy több mint százezer zsidónak semmi rendes keresetmódja nincs, mert hisz a legkisebb hivatalra eo ipso mivel zsidó, nem képes, a mesterségektől elvben törvényileg távolíttatik el, a czéhekből kizáratik, a tudomá-

nyokban legfőlebb az orvosi pályára szánhatja magát, ha egyébként kenyere nincs; a kérdés nem az lesz: hány zsidó s hány keresztény uzsoráskodik? hanem: hány zsidónak s hány kereszténynek nincs más keresete mint az uzsoráskodás? s ekkor az arány úgy állana mint 1:100,000-hez, pedig elle-neink vallomása szerint csak úgy áll mint 1: 10-hez vagy 15-hez. De a következtetés is igen hibás, mert abból, hogy talán aránylag sok zsidó uzsoráskodik, nem az következik, hogy tehát nem kell őket emancipálni, mert hisz ez által segítve a bajon nincs, hanem az, mikép a statusnak törekedni kell, hogy őket, ha az igaz útból kitértek, arra visszavezesse. Tehát hogyan? Előbb az okozatot az okból, a következményt az előzményből deducalva, szüntesse meg az okot, s megszüntetik az okozat is. Mivel pedig a zsidók abnormis állapotának oka nem más mint az elkülönöttség, az elszigeteltség, azt meg kell szüntetni; meg kell pedig szüntetni egészen, teljesen, s az óhajtott eredmény el nem fog maradni, Istenemre, el nem fog maradni!!!

S ti hazám nagy törvényhozói! egy eszme áll előttetek, melly nem esedezik, nem könyörög, nem kér, hanem igényel, követel s parancsol, parancsol pedig a haza, az álladalom szent érdekében, s ezen eszme egy szóba foglalva – mert ezer szónak egy a vége: felolvasztás!